

НАЦІОНАЛЬНІ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ФОРМИ ВИРОБНИЦТВА В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

За підручником “ГЕОГРАФІЯ”,

11 клас

Сергій Кобернік

Роман Коваленко

- ▶ 1. Що таке міжнародний поділ праці?
- ▶ 2. Що означають поняття «спеціалізація» та «кооперування»?
- ▶ 3. Що вам відомо про вільні (спеціальні) економічні зони в Китаї та в Україні?
- ▶ 4. Чим різняться між собою поняття «вартість» та «ціна»?

ПРИГАДАЙТЕ!

- ▶ Географічність міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва.
- ▶ Між країнами та регіонами світу існує міжнародний поділ праці.
- ▶ Однією з його форм є *міжнародна спеціалізація виробництва*, за якої на території окремих країн (або підприємствах) зосереджують певні виробництва, що переважно зорієнтовані на експорт продукції й передусім визначають «обличчя» країни в світовій економіці.
- ▶ Історично склалися дві форми міжнародної спеціалізації: міжвиробнича та внутрішньовиробнича.

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ

1. МІЖНАРОДНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

Міжвиробнича

Внутрішньовиробнича

Попредметна
(на готових товарах)

Подетальна
(на складових частинах)

Технологічна
(стадійна)

2. МІЖНАРОДНЕ КООПЕРУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА

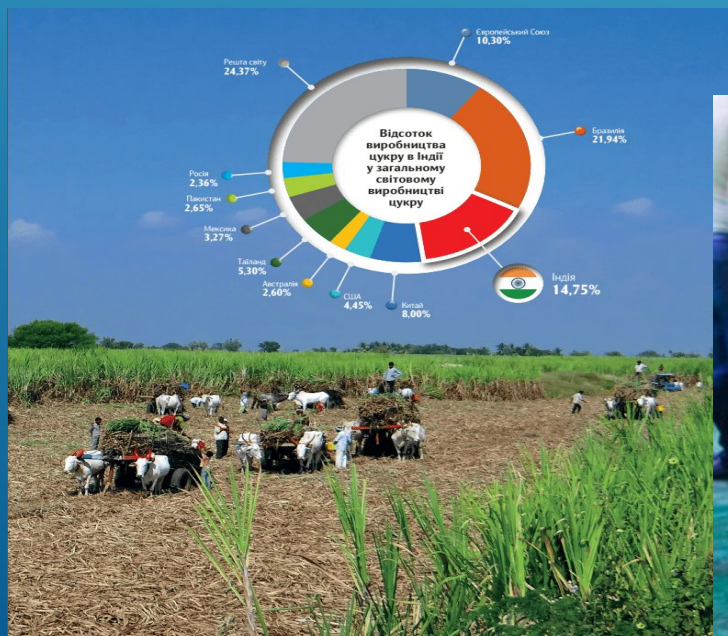
- Виконання спільних програм
- Договірна спеціалізація
- Створення спільних підприємств
- Транснаціональні корпорації (ТНК)

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ

- ▶ У минулому міжнародна спеціалізація розвивалася виключно як міжвиробнича.
- ▶ Вона передбачає наявність у країнах певних виробництв. Так, спеціалізацією багатьох країн, що розвиваються, Африки, Азії та Америки, а також низки високорозвинутих країн (Австралії, Нової Зеландії, Канади, Південної Африки) є виробництво мінеральної, сільськогосподарської, лісової сировини.
- ▶ Провідними в економіці невеликих країн Європи є виробництва високого технологічного рівня, що працюють на зовнішній ринок.
- ▶ Наприклад, Швейцарія експортує понад 90 % вироблених годинників, вивозить на світовий ринок медикаменти, ювелірні вироби, предмети мистецтва, антикваріат, шоколад.
- ▶ Швеція є постачальником залізних руд, високоякісної сталі та підшипників, Фінляндія – лісоматеріалів та продукції деревообробки, Ісландія – рибопродуктів.

- ▶ **Внутрішньовиробнича спеціалізація найчастіше пов'язана з виробництвами, що засновані на результатах науково-технічної діяльності й охоплюють переважно нові індустріальні або високорозвинуті країни.**
- ▶ **Одним з напрямів внутрішньовиробничої є *попередметна спеціалізація*, яка полягає в зосередженні країни на випуску різновидів готової продукції одного й того самого типу.**
- ▶ **Так, у суднобудуванні Норвегія відома своїми криголами, США – військовими кораблями, Польща – траулерами для вилову риби.**
- ▶ **У деяких виробництвах формується спеціалізація на певних типорозмірах продукції. Так, Білорусь спеціалізується на виробництві потужних колісних і гусеничних тракторів, а Німеччина і Франція – тракторів малої потужності.**
- ▶ **Спеціалізація може мати *подетальний* характер, якщо відбувається на основі виробництва комплектуючих, вузлів або деталей, що не мають самостійного споживання. Подібна спеціалізація пов'язана з виробництвом автомобілів й поширюється на випуск двигунів, електрообладнання, підшипників, коробок передач, приладів і т. п. Існує також *технологічна (стадійна)* спеціалізація.**

- ▶ Похідною міжнародного поділу праці є міжнародне кооперування виробництва, яке полягає в розвитку міжнародних виробничих зв'язків між двома або більше країнами з метою поєднання взаємодоповнювальних виробничих процесів.
- ▶ Найбільшого розвитку вона набула передусім у виготовленні високотехнологічної продукції: електроніці, автомобілебудуванні, хімічній промисловості.
- ▶ Внаслідок кооперування укладаються контракти та угоди, а також розвиваються адекватні форми і методи співробітництва.
- ▶ Провідними методами міжнародного кооперування є виконання спільних програм, договірні спеціалізація, створення спільних підприємств та ТНК.

- ▶ За даними ООН, у світі існує понад 78 тис. ТНК, що контролюють понад 850 тис. зарубіжних компаній по всьому світу, в яких задіяно понад 74 млн осіб

- ▶ Найбільші ТНК світу (за даними *Fortune 500*, 2016 р.)

Місце	Корпорація	Спеціалізація	Країна базування	Продажі, млрд дол. США
1	Walmart	Роздрібна торгівля	США	485,9
2	State Grid	Енергетика	Китай	315,2
3	Sinoco Group	Енергетика	Китай	267,5
4	China National Petroleum	Енергетика	Китай	262,6
5	Toyota Motor	Автомобілі	Японія	254,7
6	Volkswagen	Автомобілі	Німеччина	240,3
7	Royal Dutch Shell	Енергетика	Нідерланди	240,0
8	Berkshire Hathaway	Фінанси	США	223,6
9	Apple	Технологічні розробки	США	215,6
10	Novartis	Фармацевтика	США	196,5
11	British Petroleum (BP)	Енергетика	Велика Британія	186,5
12	Glencore	Енергетика	Швейцарія	173,9
13	Daimler	Автомобілі	Німеччина	169,5
14	General Motors	Автомобілі	США	166,4
15	AT & T	Телекомунікації	США	163,8

РОЛЬ ТНК У ФУНКЦІОНУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.

- ▶ **Транснаціональна корпорація (ТНК)** – компанія, що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах, міжнародний бізнес якої є істотним, на закордонні активи якої припадає близько 25 – 30 % їхнього загального обсягу та яка має філії в двох і більше країнах.
- ▶ Країна, в якій розташована штаб-квартира ТНК, називається *країною базування*, наприклад для корпорації *Nestlé* – це Швейцарія, *Toyota* – Японія, *Philips* – Нідерланди, *British Petroleum* – Велика Британія.
- ▶ Країни, в яких розміщена власність ТНК, – *приймаючі країни*.
- ▶ На території високорозвинутих держав розміщується понад 80 % материнських компаній і близько 33 % дочірніх.
- ▶ У країнах, що розвиваються, – відповідно 19,5 % і майже 50 %.
- ▶ У країнах з перехідною економікою – близько 0,5 % та 17 %. Експансія ТНК є одним із феноменів нашого часу.
- ▶ Саме ТНК фактично вирішують питання нового економічного та політичного поділу світу.

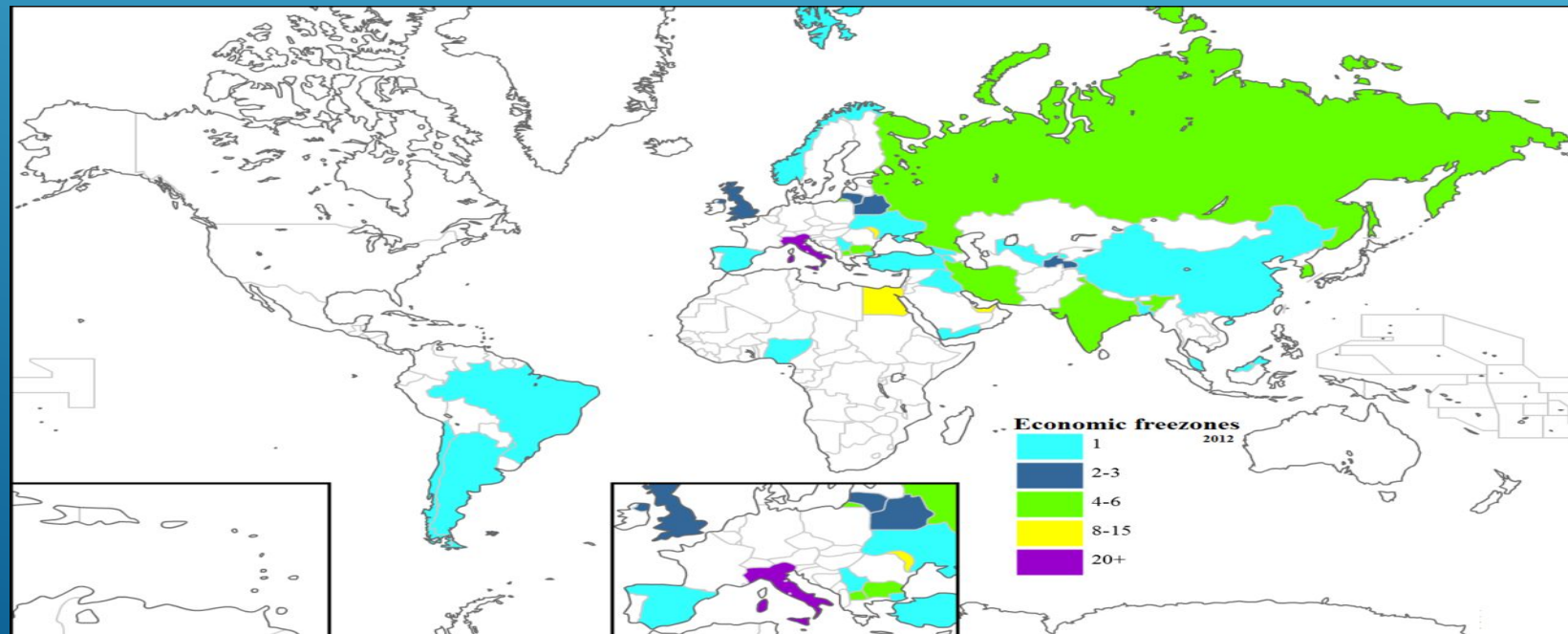
- ▶ ТНК мають значний вплив на місцеві економіки та світову економіку, відіграють основну роль у міжнародних відносинах.
- ▶ На них припадає близько половини світового промислового виробництва.
- ▶ Бюджети ТНК перевищують деякі національні ВВП.
- ▶ Зі 100 найбільших економік світу 52 – ТНК, решта – національні економіки.
- ▶ ТНК мають великий вплив на глобальну економіку, оскільки мають широкі фінансові засоби, зв'язки з громадськістю, політичне лобі.
- ▶ Крім того, ТНК беруть активну участь у світових науково-дослідницьких і конструкторських розробках.
- ▶ На їхню частку припадає понад 80 % зареєстрованих патентів і близько 80 % фінансування наукових досліджень.
- ▶ ТНК – це не лише виробничі компанії (на кшталт *Siemens* або *Microsoft*), а й транснаціональні банки, телекомунікаційні, страхові, аудиторські компанії, інвестиційні та пенсійні фонди.

- ▶ Антиглобалісти вбачають загрозу в тому, що ТНК монополізують національний ринок і знищують державний суверенітет.
- ▶ З критикою ТНК виступають також екологічні організації, стверджуючи, що величезні виробничі потужності ТНК загрожують довкіллю.
- ▶ Саме тому багато виробництв ТНК переносять до країн, що розвиваються.
- ▶ У переліку ТНК, що представлено на ринку України, – відомі *Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro, Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco* та інші.
- ▶ Найбільше проникнення в економіку України здійснили ТНК країн ЄС і США.
- ▶ Для них найбільш привабливими є виробництво харчових продуктів і напоїв, торгівля, фінансова сфера, машинобудування, транспорт, операції з нерухомістю, фармацевтика.

- ▶ *Вільна економічна зона (ВЕЗ)* – це частина території країни, виокремлена із загального митного кордону, що має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління та пільговими умовами діяльності, податковими пільгами для місцевих підприємців та іноземних фірм.
- ▶ У своєму «життєвому» циклі ВЕЗ проходять 3 фази.
- ▶ **Перша** – розвиток, коли зростає приплив іноземного капіталу та збільшується експорт виробленої в зоні продукції, виробництво стає високоефективним.
- ▶ **Друга** – зрілість, коли приплив іноземних інвестицій стабілізується, експорт продукції зростає.
- ▶ **Третя** – спад, коли приплив іноземних інвестицій спадає, іноземних інвесторів витискають місцеві фірми, виробничі потужності викупляють національні компанії.

ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ (ВЕЗ).

- ▶ Інтерес до створення ВЕЗ у сучасному розумінні зріс у роки Великої депресії в США.
- ▶ Нині в світі функціонує понад 700 ВЕЗ практично в усіх країнах світу.
- ▶ Основними цілями створення ВЕЗ є необхідність забезпечити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку, ефективне використання вигідного транспортно-географічного та геополітичного положення територій, розв'язування проблем зайнятості, проведення локального господарського експерименту тощо. ВЕЗ мають власні законодавства та кордони, тобто є своєрідними «державами в державі».
- ▶ Завдяки пільгам, що надаються на території ВЕЗ, підприємці мають змогу отримувати високі прибутки.

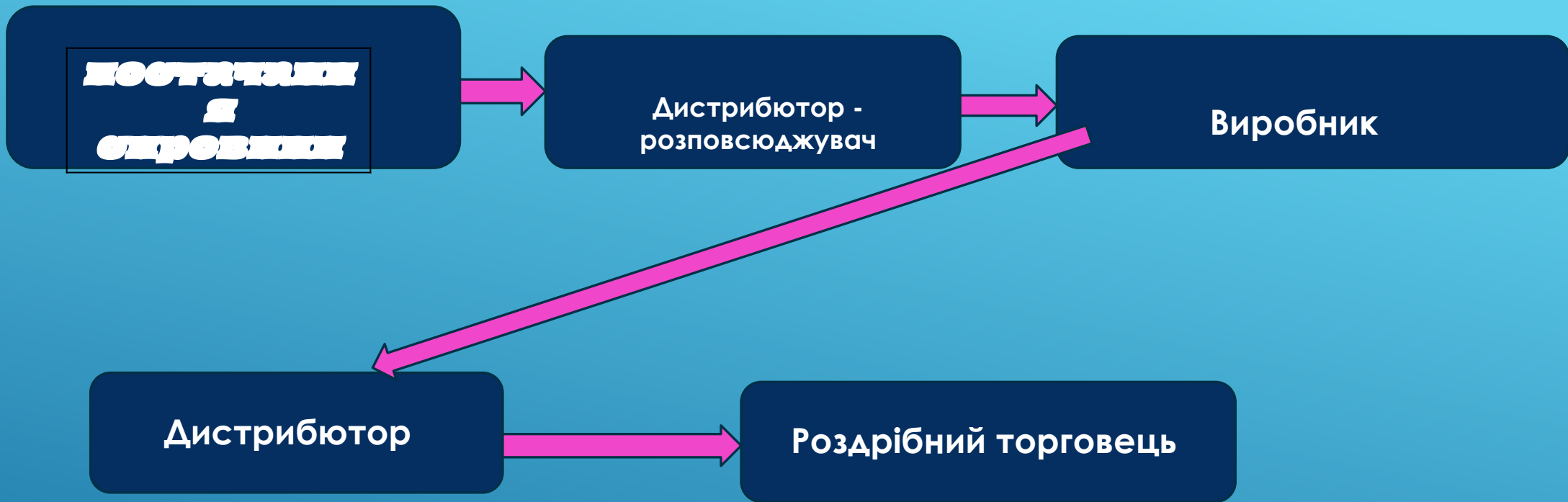

- ▶ Діяльність вільних (або спеціальних) економічних зон у нашій державі регулюється Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Згідно з ним ВЕЗ функціонують у 12 областях України, а також визначено 72 території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності.
- ▶ Нині в Україні є такі відомі спеціальні економічні зони: «Азов» (м. Маріуполь), «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Курортполіс Трускавець», «Миколаїв», «Порто-франко» (м. Одеса), «Рені», «Славутич», «Яворів».

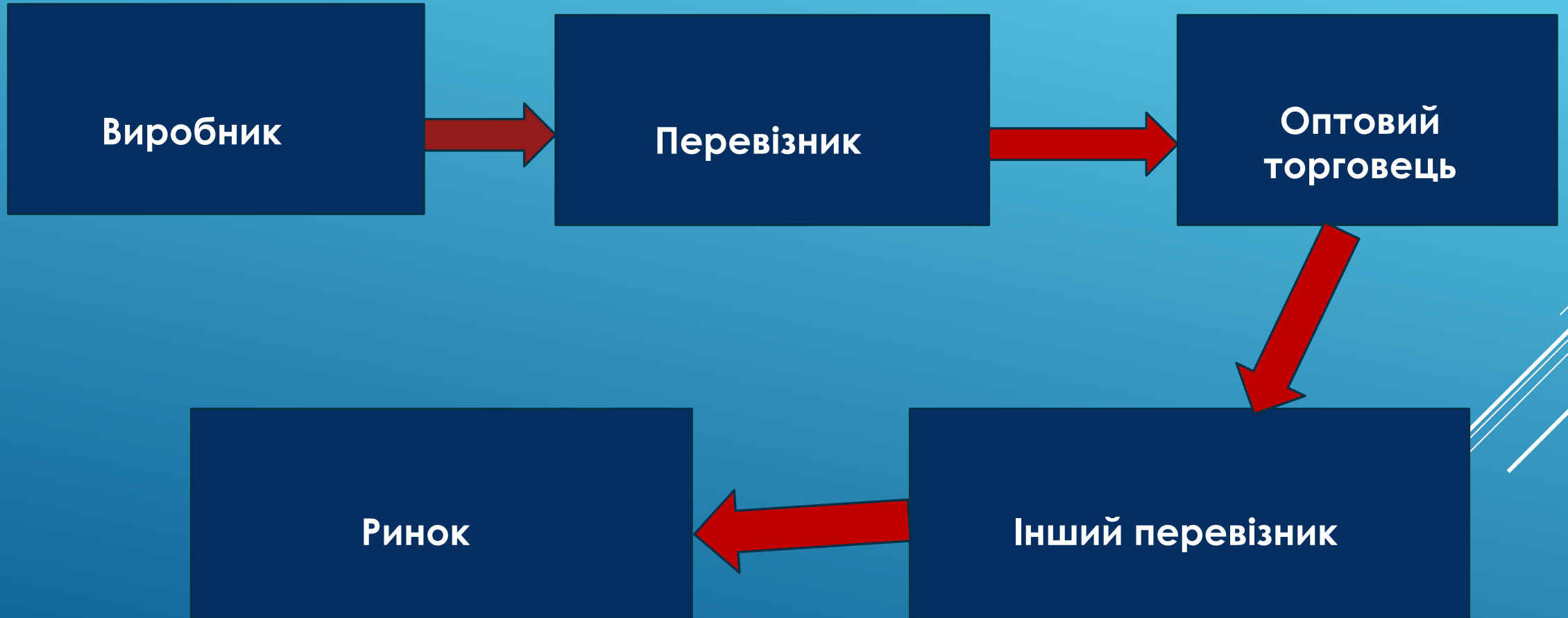
- ▶ Глобальні ланцюги доданої вартості почали складатися наприкінці ХХ ст. і нині впливають не лише на окремі компанії, а й на країни в цілому.
- ▶ *Додана вартість* – це різниця між вартістю продукції, що її виробляє підприємство (країна), та вартістю засобів виробництва. Це вартість, що додається в процесі виробництва товару до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії його просування від виробника до споживача.
- ▶ *Ланцюги доданої вартості* – це сучасна форма міжнародного поділу праці в рамках, як правило, ТНК, яка включає всі бізнес-процеси, що мають бути виконані від моменту отримання замовлення від споживача до постачання кінцевого продукту.

ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ.

ТАКИЙ ВИГЛЯД МАЄ ЛАНЦЮГ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ВИРОБНИЧИХ СТАДІЙ ТОВАРУ:

Ланцюг доданої вартості можна також засосувати для опису інших видів діяльності, як-то процесу доведення до ринку кінцевого продукту.

- ▶ Кожна ланка в ланцюгу являє собою підприємство (компанію, країну), яке додає свою ціну до кінцевого продукту (або послуги). Ланки ланцюга перебувають у тісній співпраці.
- ▶ Продукт (або послуга) вважається кінцевим лише тоді, коли він досягає фінальної стадії цього ланцюга.
- ▶ Ключовим моментом є доведення до максимуму різниці (доданої вартості) між закупівлями та реалізацією товару.
- ▶ Ланцюг створення доданої вартості поєднує десятки й сотні компаній в єдину глобальну структуру.
- ▶ Ключовими «гравцями» в ній є не стільки окремі країни, як ТНК.
- ▶ Через те Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Світова організація торгівлі (СОТ) аналізують міжнародну торгівлю крізь призму глобальних ланцюгів доданої вартості, що становлять основу міжнародних потоків товарів і послуг.

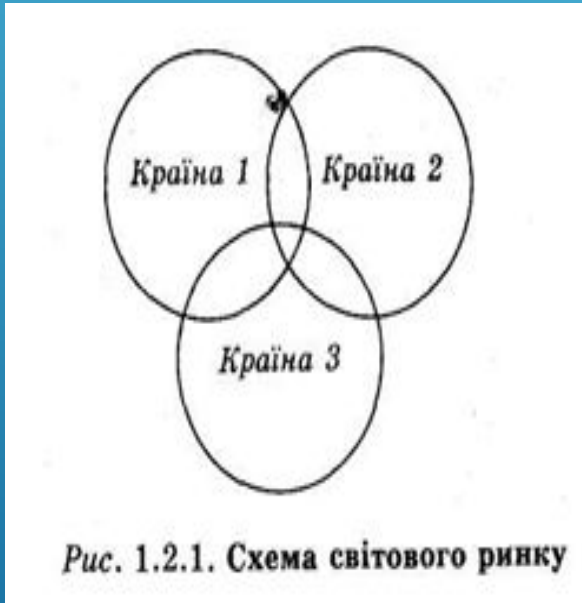
- ▶ За останні десятиріччя рівень входження країн у глобальні ланцюги вартості виріс у середньому на 5 – 10 %.
- ▶ За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, 80 % доданої вартості в світі створюється у виробничих і торгових ланцюгах, що їх контролюють ТНК.
- ▶ Через те від обсягу замовлень, розміщених ТНК у тій чи іншій країні, залежать темпи розвитку економіки, обсяги зовнішньої торгівлі та місце в міжнародному поділі праці.
- ▶ Глобальні ланцюги доданої вартості ґрунтуються на трьох основних підвалинах.
- ▶ **По-перше**, підприємства з різних країн об'єднано в скоординовану мережу.
- ▶ **По-друге**, все більша частка товарів і послуг у світовій економіці має глобальний характер. Таким чином, зростає конкуренція між країнами за місце та роль у глобальних ланцюгах доданої вартості.
- ▶ **По-третє**, глобальний ланцюг вартості, як правило, об'єднує три сфери діяльності: виробничу мережу, дистрибуцію, центр досліджень і наукових розробок. Без високого рівня інформаційних технологій управління такими масштабними ланцюгами було б неможливим

- ▶ Глобальні ланцюги, що створено виробниками, зазвичай діють у науко- та капіталомістких виробництвах, таких як електронна, автомобільна, фармацевтична та інші галузі.
- ▶ У цих ланцюгах виробник інвестує кошти в наукові розробки, керує процесом дослідження та проектування, контролює ту частину виробництва, де створюється найбільша цінність, або інноваційну складову, що вимагає високої кваліфікації працівників.
- ▶ На противагу цьому глобальні ланцюги, що створено посередниками (власниками бренду) характеризуються створенням цінності в площині маркетингу, а виробництво віддається на аутсорсинг.
- ▶ **Аутсóрсинг (англ. outsourcing; укр. підрядництво) — передача компаніїю частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду. Це угода, за якою робота виконується людьми з зовнішньої компанії, які зазвичай є також експертами у цьому виді робіт.**
- ▶ Такі ланцюги характерні для виробництва парфумів, пошиття одягу та взуття.

- ▶ Ступінь участі країни в глобальних ланцюгах доданої вартості ґрунтується як на товарах, що їх ввозять у країну для створення кінцевого продукту, так і на сировині або комплектуючих, що їх вивозять з країни.
- ▶ Зрозуміло, що сировина має найменшу додану вартість.
- ▶ Найбільше ланцюгів доданої вартості існує між чотирма субрегіонами світу: *Північною Америкою, Західною Європою, Північною Європою та Східною Азією.*
- ▶ При цьому більшість компаній, які беруть участь у глобальних ланцюгах вартості, – це малий та середній бізнес

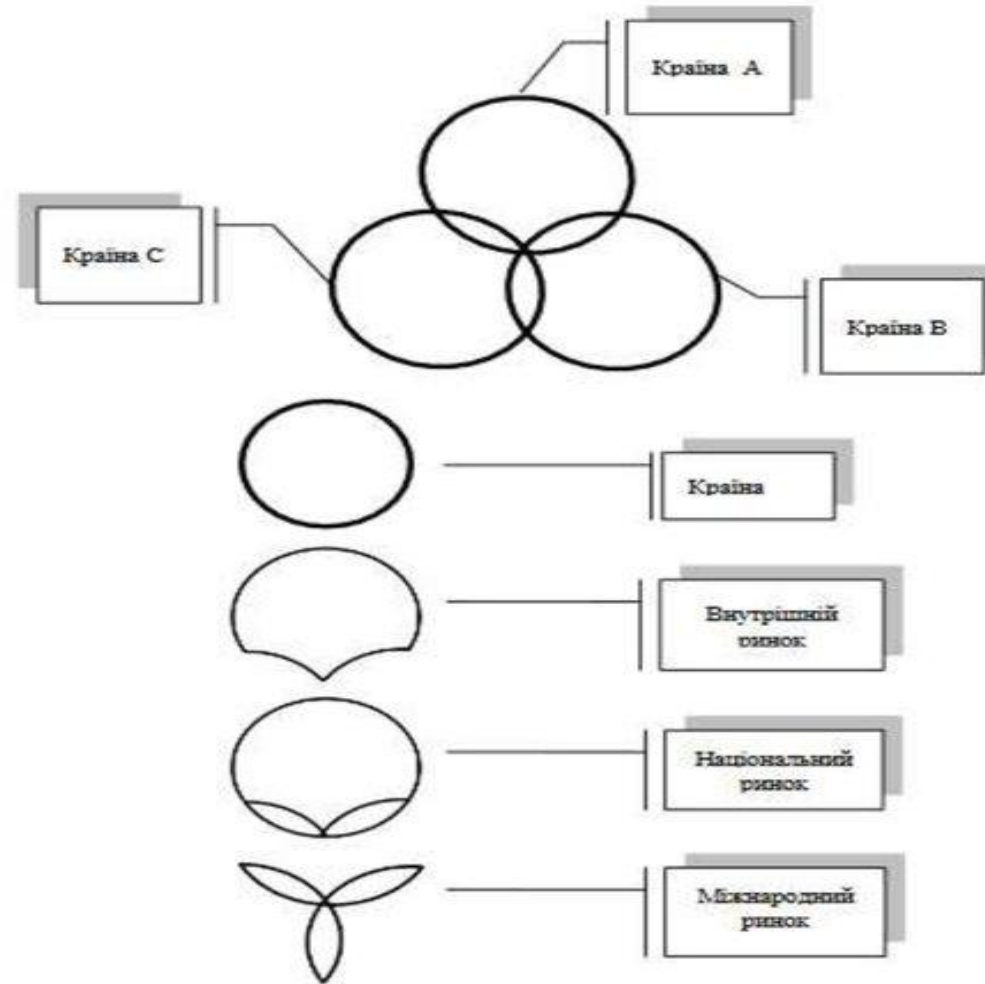

- ▶ Міжнародний поділ праці заклав основу для виникнення світового ринку.
- ▶ Його формування є наслідком дуже тривалого історичного розвитку, коли відбувалася еволюція форм ринку:

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ТОВАРІВ: СУТНІСТЬ, ІНФРАСТРУКТУРА, ЦІНОУТВОРЕННЯ

Структура світового ринку

- ▶ Формування *внутрішнього ринку* розпочалося з примітивних форм обміну.
- ▶ На ньому виробник товару одночасно був його продавцем, а покупець, який одразу забирав та оплачував товар продавцеві, кінцевим споживачем товару.
- ▶ Розвиток обміну привів до появи грошей, що розширило стимули до виробництва товарів спеціально для обміну.
- ▶ Між продавцем і покупцем виник посередник-купець, а також міняйло, який позичав для нього гроші.
- ▶ Невдовзі почали формуватися *національні ринки*.
- ▶ Цьому сприяла спеціалізація внутрішніх ринків, частина з яких із самого початку була зорієнтована на іноземних покупців.
- ▶ Таким чином, *національний ринок* – це внутрішній ринок, частина якого орієнтується на іноземних покупців

- ▶ Згодом, у XVI – XVIII ст., мануфактура, заснована на поділі праці, значно розширила обсяг виробництва товарів, що сприяло розширенню національних ринків та створенню регіональних, міждержавних і міжнародних ринків.
- ▶ *Міжнародний ринок* – це частина національних ринків, яка безпосередньо пов'язана із закордонними ринками.
- ▶ З часом Великі географічні відкриття сприяли вивезенню до нових земель готових продуктів промисловості.
- ▶ Це надало значного поштовху розвитку в Європі великої фабрично-заводської індустрії, що потребувала всесвітнього збуту продукції.
- ▶ Так локальні центри міждержавної торгівлі переросли в єдиний світовий ринок.
- ▶ Його формування завершилось на початку XX ст., коли товарне виробництво стало машинним.

- ▶ Сучасний *світовий ринок* – це сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, що ґрунтується на міжнародному поділі праці.
- ▶ Він став закономірним результатом розвитку внутрішніх і національних ринків товарів, що вийшли за межі державних кордонів.
- ▶ Неодмінною умовою функціонування міжнародного ринку товарів є *інфраструктура*.
- ▶ Так виникла організаційно-технічна інфраструктура: товарні біржі, оптові ринки, аукціони, торговельно-промислові палати, сервісні центри, ріелторські (посередницькі) фірми тощо.
- ▶ Склалася потужна фінансово-кредитна інфраструктура: банки, фондові та валютні біржі тощо.
- ▶ Сприяє розвитку ринкових відносин державно-регуляторна інфраструктура: митна система, державні фонди.

- ▶ Світовий ринок вибирає з міжнародного обміну товари та їхніх виробників, які не можуть забезпечити міжнародний стандарт якості за конкурентних цін.
- ▶ На ньому існує особлива система цін – *світові ціни*.
- ▶ **Ціна** – це кількість грошей, в обмін на які продавець готовий продати одиницю товару.
- ▶ Під світовими розуміють ціни, за якими здійснюються великі комерційні експортно-імпорتنі операції з оплатою у вільно конвертованій валюті.
- ▶ Світові ціни узгоджують між собою найбільші продавці та покупці або це ціни основних світових торгових центрів, таких, наприклад, як Чиказька товарна біржа, Лондонська біржа металів.
- ▶ У практиці міжнародної торгівлі використовують декілька видів цін, наприклад: біржові котирування (тобто ціни, встановлені на міжнародних товарних біржах), аукціонні (ціни міжнародних аукціонів), експортні ціни постачальників певного товару (наприклад, ціни на нафту встановлюють країни ОПЕК), імпорتنі ціни, гуртові ціни, роздрібні ціни та інші.

ЧИКАЗЬКА ТОВАРНА БІРЖА

Element	Symbol	Atomic Number	Atomic Weight	Melting Point (°C)	Density (g/cm³)
Aluminum	Al	13	26.98	933	2.70
Nickel	Ni	28	58.69	1455	8.90
Copper	Cu	29	63.55	1085	8.96
Silver	Ag	47	107.89	962	10.5
Platinum	Pt	78	195.08	1768	21.5
Gold	Au	79	196.97	1063	19.3

- ▶ Основними ціноутворювальними чинниками є співвідношення попиту та пропозиції на ринку товару, а також механізм регулювання цін (наприклад, фіксування рівня цін, «заморожування» цін, державний контроль цін.
- ▶ Світові ціни на товар залежать від стану грошової сфери – змін купівельної спроможності національної грошової одиниці, валютних курсів, інфляції та ін.

- ▶ 1. Наведіть приклади міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва.
- ▶ 2. Поясніть поняття «глобальні ланцюги доданої вартості». У чому полягає вигода участі країни в ланцюгах доданої вартості?
- ▶ 3. Розкрийте роль ТНК і ВЕЗ у функціонуванні глобальної економіки.
- ▶ 4. Розкажіть, як склався міжнародний ринок товарів та як формуються світові ціни.
- ▶ 5*. Оцініть перспективи включення національних виробників України, що задіяні в різних сферах економічної діяльності, в глобальні ланцюги доданої вартості.
- ▶ 6*. Поміркуйте, яких змін зазнають світові ринки в період глобалізації.

КОНТРОЛЬ І САМОКОНТРОЛЬ